

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת בחוקותי תשע"ט¹ חרם המלך ועניני פיקוח נפש

אותה לעולה⁶.

וצריך להבין: הרי יפתח לא היה בור ועם הארץ. מדובר באחד משופטי ישראל, ראש הסנהדרין בדורו (עי' דברים יט, יז ורש"י שם). איך סבר אפוא יפתח, שנדרו מחייב אותו להקריב את בתו לעולה? וכי אם ידור אדם להקריב לעולה את שכנו, היעלה על הדעת שנדר כזה יחול?! הרי אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ושכנו הרי אינו שייך לו, ואין ההקדש נתפס בו כלל! וגם אם נאמר שלגבי בתו סבר יפתח שהיא כרכושו - בפרט אם נאמר שהיתה קטנה, שאז באמת רשות בידו למכרה לאמה (עי' שמות כא, ז ורש"י שם), ועל כן סבר שיכול להקדישה ונתפס בה ההקדש - אך סוף סוף מה עם "לא תרצח"? ומה עם פיקוח נפש? והרי פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה (חוץ מג' עבירות החמורות), ולמה לא ידחה גם את החובה לקיים נדר שכזה? ובכלל, האם קרבן עולה כשר לבוא מאדם?! הרי בתורה כתוב שעולה יכולה לבוא רק "מִן הַפְּהֵמָה מִן הַפֶּקֶר וּמִן הַצֶּאֱן" (ויקרא א, ב), או "מִן הָעוֹף" (שם, יד), אבל מן האדם - לא שמענו! מסביר הרמב"ן, שיפתח חשב, היות וכתוב בתורה "כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יִחַרְם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה, מוֹת יוֹמֶת", והכונה היא כפי שהזכרנו לעיל, "שֶׁפֶל מִלֶּךְ בִּישְׂרָאֵל או סנהדרי גדולה... אם יחרימו על דבר, העובר עליו חייב מיתה", אם כן כפי "שחרם נגיד ישראל חל וקיים להמית העוֹבֵר על חֶרְמוֹ, כן אם נָדַר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח⁷ - יחול הנדר", ולכן סבר יפתח שנדרו מחייב אותו להקריב את בתו לעולה.

במה טעה יפתח?

אלא שסוף סוף היתה כאן טעות. הטעות היתה, שיפתח "לא ידע כי חרם המלך והסנהדרין חל על המורדים לכלותם, או על העובר גזירתם ותקנתם. אבל לחול הנדר לעשות עוֹלָה מִדְּבָר שאין ראוי לה' - חס וחלילה! (רמב"ן שם) כלומר, אילו היה יפתח גוזר: "היום אל יצא איש מפתח ביתו! וכתו היתה יוצאת מפתח הבית - אז היתה באמת חייבת מיתה, כי עברה על גזרת המלך. אבל יפתח לא אמר כך. הוא לא גזר שום איסור על שום אדם. הוא רק נדר, שמי שיצא מדלתי ביתו יהיה קרבן לה'. וזאת - אין בסמכותו (אם היוצא אינו ראוי לקרבן). אם היה יוצא שור או כבש, היה צריך להקריב אותו לעולה. אבל את בתו היה אסור להקריב. היא לא עברה על שום איסור, וגם לא ראוייה לקרבן, ולכן נדרו של יפתח לא חל כלל לחייב אותו להקריב את בתו לעולה.

אבל עדיין קשה מאד: גם אם סבר יפתח שנדרו מחייב אותו לשחוט את בתו לעולה, וכי לא שמע מעולם על התרת נדרים?! מדוע לא נשאל על נדרו כדי להציל את בתו? אמנם פת יפתח הלכה באמת אל הסנהדרין, ובקשה מהם למצוא פתח לנדר אביה, והסנהדרין לא מצאו פתח לנדר (תנחומא בחוקותי סי' ז) (וזהו באמת פלא עצום, איך לא מצאו היתר לנדר שכזה), אבל עדיין

משפט החרם

התורה אומרת בפרשתנו: "כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יִחַרְם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה, מוֹת יוֹמֶת" (ויקרא כז, כט). הגמרא לומדת מפסוק זה הלכה בדיני ערכין, כפי שמפרש רש"י: "כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יִחַרְם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה - היוצא ליהרג ואמר אחד 'ערכו עלי', לא אמר כלום. מוֹת יוֹמֶת - הרי הולך למוֹת², לפיכך לא יפדה, אין לו לא דמים ולא ערך³. עכ"ל.

עוד למדו מכאן, שאסור לבית דין ליטול כופר ממי שנתחייב מיתת בית דין כדי לפטרו מן המיתה⁴ (ערכין ו, ב).

וכבר כתב הרמב"ן, שדינים אלו אמרום חז"ל על דרך הדרש, וכמובן שהם שרירין וקיימין, אבל חוץ ממה שלמדו חז"ל על דרך הדרש, אפשר ללמוד הלכה גם מפשוטו של מקרא, כי "אֲחַת דְּבָר אֱלֹקִים שְׁתִּים זוֹ שְׁמַעְתִּי" (תהלים סב, יב), ואפילו במקום בו דרשו חז"ל פסוק מסויים שלא כפשוטו, עדיין יש מקום ללמוד הלכה גם מפשוטו של מקרא, כשאינן הפשט והמדרש סותרים זה את זה⁵ (הרמב"ן ב"משפט החרם").

מה הדין שלומד הרמב"ן מפשוטו של מקרא זה? - אומר הרמב"ן: "מִן הַכְּתוּב הַזֶּה יֵצֵא לָהֶם הַדִּין, שְׁכַל מֶלֶךְ בִּישְׂרָאֵל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים, אם יחרימו על עיר להלחם עליה, וכן אם יחרימו על דבר - העובר עליו חייב מיתה" (לשון הרמב"ן ויקרא כז, כט). כלומר, יש כח וסמכות למלך או לסנהדרין להחרים ולהשביע את היחידים לעשות איזה דבר, והעובר על דבריהם ולא מקיימם, חייב מיתה. על פי זה מבאר הרמב"ן כמה פרשות תמוהות בתנ"ך: כיצד הרגו ישראל את אחיהם, יושבי יבש גלעד, רק בגלל שלא באו להשתתף עמם במלחמה נגד שבט בנימין בעקבות מעשה פילגש בגבעה (שופטים כא), והרי "אין הסברה נותנת שעשו רעה כזאת, להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה. ופינחס היה שם, ועל פיו נעשה כל הענין ההוא! אלא שהסנהדרין החרימו על כל ישראל לבוא ולהשתתף במלחמה, וכיון שתושבי יבש גלעד עברו על החרם ולא באו, נתחייבו מיתה. וכן יונתן בן שאול, שרצה אביו להרגו מפני שעבר על מה שהשביע את העם במלחמה: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב" (שמו"א יד, כד) היה מטעם זה, שעבר על חרם המלך. (ומה שלבסוף לא הרגו אותו, הוא מפני שנתברר שעבר על החרם בשוגג ולא במזיד).

סברתו של יפתח בהקרבת בתו לעולה

הרמב"ן אומר, שבדבר הזה טעה יפתח. יפתח נָדַר נָדַר לפני שיצא למלחמה בבני עמון, ואמר: "וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדְּלַתִּי בֵּיתִי לְקִרְאָתִי בְּשׁוּבֵי בְּשׁוּבֵי עַמּוֹן - וְהָיָה לְה' וְהָעֲלִיתָהּ עוֹלָה" (שופטים יא, לא). אחרי המלחמה שב יפתח לביתו, "וְהָיָה בְּתוֹ יֵצֵאת לְקִרְאָתוֹ... וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ, וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר: אָהָה בְּתִי, הִכְרַעַתְנִי, וְאֵת הַיָּיִת בְּעֶכְרִי, וְאֶנְכִּי פְּצִיתִי פִּי אֶל ה' וְלֹא אוּכַל לְשׁוּב" (שם, לד-לה). בלית ברירה, יפתח מקריב

פינחס. אבל חז"ל, הם הרי מוסרים לנו מה היו השיקולים של יפתח ופינחס שסרבו ללכת זה אל זה. שניהם גרמו בשיקוליהם שמתה בת יפתח, והקב"ה לא עבר על זה בשקט. הקב"ה "דורש דמים" (תהלים ט, יג), ולכן שניהם נענשו על מיתתה של בת יפתח.

בפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב

שפיכות דמים היא מהעבירות החמורות בתורה. פיקוח נפש דוחה את כל המצוות שבתורה חוץ משלוש עבירות, אחת מהן - שפיכות דמים. הגמרא אומרת שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב (יומא פד, ב). אם היו רוב גויים ומיעוט יהודים בסכנה, לא הולכים אחר הרוב לומר שמסתמא ימות הגוי, אלא מחללים שבת בשביל להציל את היהודי. התוספות שואלים, מנין שלא הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב? אומרים התוספות, מפני שכתוב "וְיָחִי בְּיָהֱם" (ויקרא יח, ה) ולא שימות בהם, משמע "שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל" (תוס' יומא פה, א ד"ה ולפקח הגל; העתיק את לשונם במשנ"ב סי' שכ"ח סק"ה). ולכן אין ללכת אפילו אחר הרוב. צריך להבין: למה "וחי בהם" משמעו "שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל"? הרי על כל מצוה אפשר לומר כך. למשל, "לא תאכלו כל נבלה" - שלא יבוא בשום ענין לידי אכילת נבלה, וא"כ לא נלך אחר הרוב בהלכות נבלה, וכן בשאר מצוות שבתורה. מה התוספות תירצו כאן?

חושבני שהביאור בתוספות הוא כך: התורה אומרת "וחי בהם". רוצה שיהודי יחיה. אבל החיים והמוות אינם בדינו. הם בידי ה'. אז מה כוונת התורה כשאמרה "וחי בהם"? איך זה תלוי בנו? התשובה היא, שאדם חייב להשתדל שיחיה, ולהשתדל שכל יהודי יחיה ולא ימות ח"ו. ממילא א"א ללכת כאן אחר הרוב, כי אם נלך אחר הרוב, הרי לא עשינו את כל ההשתדלות. לשון אחרת: לא ההצלה דוחה את האיסורים, אלא ההשתדלות להציל דוחה אותם. והרי המשתדל להציל משתדל בוודאי, ולא רק ספק משתדל. וא"כ הרוב איננו נוגע אליו, כי דין רוב נאמר על הספק, ולא על הודאי⁸.

ואם כל כך חמור הענין של מיתת ישראל, שהעונש על זה כ"כ גדול, אז בודאי השכר למי שמשתדל שיהודים יחיו הוא גם כן גדול. מי שמשתדל להציל יהודים, השכר על זה גדול מאד. לו היה המקדש בנוי, והיתה ח"ו פורצת שם שרפה בשבת, היה אסור לעשות שום מלאכה דאורייתא כדי לכבות את השרפה, גם אם כל המקדש כולו ישרף. לעומת זאת, אם יהודי אחד היה נמצא שם, היה מותר לעשות את כל ל"ט המלאכות כדי לכבות את השרפה, כי פיקוח נפש של יהודי יותר חמור מכל המקדש כולו. מקדש שנסרף אפשר לבנות מחדש. יהודי שנסרף אי אפשר להחזיר. פיקוח נפש של יהודי הוא דבר חמור מאד.

עומק חשבונו של רבי זכריה בן אבוקולס, ובמה טעה

בהקשר לזה, קשה להבין את הטעות של רבי זכריה בן אבוקולס, שלא הרשה להקריב את הקרבן ששלח נירון קיסר. בר קמצא מביא למקדש קרבן ששלח בידו הקיסר, ובדרך הטיל בו מום. רבי זכריה בן אבוקולס לא מרשה להקריב את קרבנו של הקיסר "שמא יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח". מצד שני, הוא גם לא מוכן שיהרגו את בר קמצא - למרות שהיה לו דין של רודף גמור על כלל ישראל - שמא יאמרו שלא בגלל רדיפתו הרגוהו, אלא מפני שהטיל מום בקדשים, וילמדו מזה בטעות,

היה ליפתח מה לעשות. היה יכול לעלות למעלה בקודש, ללכת אל גדול הדור, אולי הוא ימצא דרך להתיר את הנדר. מי היה גדול הדור? - פינחס! נכדו של אהרן הכהן, ותלמידו של משה רבינו! הוא היה כבר זקן מאד, בן למעלה משלש מאות שנה (כפי שנראה להלן), אבל עדיין היה חי (עי' שופטים כ, כח). יפתח היה צריך אפוא ללכת אל פינחס שיתיר לו את הנדר.

אבל יפתח לא רואה לנכון ללכת אל פינחס. למה? "אמר יפתח: אני מלך, ואלך אצל פינחס"? ... (ויק"ר לו, ד) - הוא מרגיש פגיעה בכבוד המלכות אם יטריח את עצמו אל פינחס. הוא מצפה שפינחס יבוא אליו, ולא שהוא ילך אל פינחס. [אמנם ההלכה היא ש"כל העם באים אל המלך בכל עת שירצה, ועומדים לפניו ומשתחוים ארצה, ואפילו נביא עומד לפני המלך ומשתחוה ארצה... אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך אלא אם רצה, ואינו עומד לפניו, אלא המלך עומד לפני כהן גדול" (רמב"ם הלכ' מלכים פ"ב ה"ה), וא"כ מן הדין היה שיפתח ילך אל פינחס שהיה כהן גדול, ולא להפך, אך כנראה נתעלמה מיפתח לפי שעה הלכה זו].

אבל גם על פינחס יש טענה. פינחס ידע על נדרו של יפתח. או מפני שסיפרו לו, או מפני שהיה נביא וידע בנבואה. מדוע א"כ לא הלך הוא אל יפתח כדי להציל נפש מישראל? אמנם היו לו טענות. ראשית, הוא כהן גדול, וכבר ראינו שההלכה היא שהמלך הוא זה שצריך לבוא אל הכהן הגדול, ולא להפך. חוץ מזה, פינחס הרבה יותר זקן מיפתח. הרי ממלחמת סיחון שהיתה בזמן משה רבינו (שאו כבר היה פינחס בעולם) ועד מלחמת יפתח בבני עמון עברו כשלוש מאות שנה! (שופטים יא, כו) פינחס מבוגר א"כ מיפתח במאות שנים! בנוסף לכך הוא גם תלמיד חכם יותר גדול ממנו. הוא למד תורה מפי משה רבינו בכבודו ובעצמו. פינחס רואה א"כ פגיעה בכבוד התורה, בכבוד הנבואה ובכבוד הכהונה, אם הוא ילך אל יפתח במקום שיפתח יבוא אליו.

ובכל זאת, הרי על כף המאזנים מוטלת נפש בת ישראל. מדוע לא מחל כל צד על טענותיו, גם אם הן צודקות לדעתו, כדי להציל נפש מישראל? וכי אין פיקוח נפש דוחה את כל השקולים שהזכרנו? למעשה, "בין הַיִן לְדִין (=בין זה לזה), אבדה הנערה ההיא... ושניהם נענשו בדמיה" (ב"ר ס, ג). יפתח מת בנשילת אברים, בכל מקום שהיה הולך בו היה אבר נישול הימנו והיו קוברין אותו שם, שנאמר: "וַיָּמָת יַפְתָּח הַגְּלָעָדִי וַיִּקְבֹּר בְּעָרֵי גְלָעָד" (שופטים יב, ז), 'בעיר גלעד' לא נאמר, אלא 'בערי גלעד', כי נתפזר גופו ונקבר בכמה מקומות, וזה הוא מידה כנגד מידה, על שלא הציל את בתו אלא הקריבה לעולה, שנאמר בה: "וַיִּנְתַּח אֶתָּה לְנִתְחִיָּה" (ויקרא א, ו), ופינחס נענש "שניטלה ממנו רוח הקדש, שנאמר: "וּפִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר נָגִיד הָיָה צְלִיָּהִם" (דה"א ט, כ). 'הוא נגיד עליהם' אין כתיב כאן, אלא 'נגיד הָיָה'; "לְפָנֵים ה' עָמוֹ" (שם). וגם זה היה במידה כנגד מידה, כי נטילת הנבואה מנביא שטעם טעם נבואה, קשה לו כמיתה. [אמנם לדעת מי שסובר ש"פינחס הוא אליהו" צריך לומר שהנבואה חזרה אליו לאחר כמה מאות שנים, בימי אחאב. אבל במשך מאות שנים נסתלקה ממנו רוח הקודש, וגם זה עונש חמור מאד].

אסור לנו לדבר על יפתח. "יפתח בדורו כשמואל בדורו" (ר"ה כה, ב; רש"י דברים יט, יז). ועל אחת כמה וכמה שאסור לנו לדבר על

חושבני שהטעות היא, שחורבן המקדש ופיזור ישראל בין האומות שנגרמו כתוצאה מהוראתו של רבי זכריה בן אבוקולס, הם "שינוי התורה" הרבה יותר גדול מן השינוי שרבי זכריה חשש לו. "כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה!"¹⁰ (חגיגה ה, ב) הרי נוצר מצב, שהרמב"ם יושב במצרים, ורבינו תם בצרפת, ואחד לא יודע מה אומר השני, והרמב"ם פוסק כך והתוספות פוסקים אחרת - זהו שינוי התורה הרבה יותר גדול מן השינוי שעלול היה להגרם מכך שהיו הורגים את בר קמצא או מקריבים את הקרבן ששלח בידו הקיסר, ואת זה לא לקח רבי זכריה בחשבון.

אבל ההנחה היסודית של רבי זכריה היתה נכונה, שעקירת התורה לא נדחית גם מפני פיקוח נפש. למרות שפיקוח נפש דוחה כל מצוות שבתורה, ואפילו ספק פיקוח נפש דוחה אותן, ואפילו אחרי הרוב לא הולכים בפיקוח נפש.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

שהמטיל מום בקדשים נהרג. לבסוף הלשין באמת בר קמצא לקיסר, ונספב מזה חורבן בית שני (גיטין נו, א).

מה היה החשבון של רבי זכריה בן אבוקולס? וכי לא ידע שצפויה מלחמה עם הרומאים אם יעליבו את הקיסר, ושפיקוח נפש דוחה את האיסור להקריב בעל מום על המזבח? התשובה היא, שאמנם מותר לעבור על לאו בשביל פיקוח נפש, ואפילו על הרבה לאוים, אבל רק כאשר מדובר על דחיה זמנית של דין מדיני התורה (כגון: חילול שבת לצורך פיקוח נפש). באופן זה מותר לעבור כמעט על כל התורה כולה בשביל פיקוח נפש. אבל כאשר אין מדובר על דחיה זמנית של דין מדיני התורה, אלא יש חשש לשינוי התורה - כאן אין עוד היתר של פיקוח נפש (כפי שהוכיח ה"ם של שלמה" על מס' ב"ק לה, א)⁹. אם ילמדו דין לא נכון, שבעלי מומים קרבים על המזבח, זהו שינוי התורה, ושינוי התורה אינו נדחה מפני פיקוח נפש. כך הסביר מו"ר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל את סברתו של רבי זכריה בן אבוקולס.

אם כך, היכן בכל זאת היתה כאן טעות? הרי הגמרא אומרת, "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו". איפה הטעות בחשבון שעשה?

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. הקשר בפרשת בחוקותי: "אם בְּחֻקֵי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ" (ויקרא כו, ג) - "אֲלֵה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שם כו, לד). קשר נוסף: "וְנִתְּנָה הָאָרֶץ בְּיֹלָה וְצִעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִי" (שם כו, ד) - "וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַה' הוּא" (שם כו, ל). קשר נוסף: "וְהִשְׁפַּתִּי תִּזְהַר רָעָה מִן הָאָרֶץ" (שם כו, ו) - "וְכָל מַעֲשֵׂר בְּקֶרֶב אֶרֶץ... יִהְיֶה קִדְשׁ לַה'" (שם כו, לב). [ה' מרחיק מאיתנו חיות רעות - ואנו מקריבים לו מעשר בהמה].
2. כלומר, "מות יומת" אינו ציוני, שכן זהו דבר פשוט שצריך להרגו, שהרי נתחייב מיתה בכ"ד. אלא "מות יומת" הוא הסבר למה האומר על אדם זה "ערכו עלי" אינו חייב כלום. וההסבר הוא, שהרי "מות יומת", הרי הולך למות, לפיכך אין לו לא דמים ולא ערך. [דקס"ד דנהי שאין לו דמים, אך יש לו ערך, שהרי ערך תלוי רק בגיל הנערך ובמינו, אם הוא זכר או נקבה, כמבואר בפרשתנו. קמ"ל קרא שגם ערך אין לו, דכיון שהולך למות הרי הוא כמת]. וכן כתב הרמב"ם: "מי שנגמר דינו בבית דין של ישראל להרגו על עבירה שעבר, והעריכו אחר, או שהעריך עצמו, או שאמר 'דמי עלי', או שאמר אחר 'דמי עלי' - אינו חייב כלום; שזה כמת הוא, והמת אין לו ערך ולא דמים, ועל זה נאמר: כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה, כלומר: אין לו פדיון, אלא הרי הוא כמת" (רמב"ם פ"א מהלכ' ערכין וחרמין הי"ג).
3. כלומר, "לא יפדה" אינו לאו שבא לאסור משהו, אלא הוא קביעה שאין לאדם זה ערך, ולכן ממילא יוצא מזה שהאומר עליו "דמי אדם זה עלי" או "ערך אדם זה עלי" אינו חייב לתת כלום.
4. לפי זה, "לא יפדה" הוא לאו, ו"מות יומת" הוא ציוני.
5. והוכיח הרמב"ם יסוד זה ממקרא מפורש. התורה מצוה: "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, איש בְּחֻקֵי יומתו (דברים כד, טז). ואמרו על זה בגמרא (סנה' כז, ב), לא יומתו אבות על בנים, מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות - הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו. אלא, לא יומתו אבות על בנים - בעדות בנים, ובנים לא יומתו על אבות - בעדות אבות. והנה בספר מלכים מסופר על אמציה מלך יהודה: "וַיַּעַשׂ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו ה'... וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָזְקָה הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ, וַיִּן אֶת עֲבָדָיו הַמְּפִים אֶת הַמֶּלֶךְ אֲבִיו. וְאֵת בְּנֵי הַמְּפִים לֹא הִמִּית, כִּפְתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה, לֹא יוּמָתוּ אָבוֹת עַל בְּנֵים וּבָנִים לֹא יוּמָתוּ עַל אָבוֹת, כִּי אִם אִישׁ בְּחֻקֵי יוּמָת" (מל"ב יד, ג-ו). ומבואר שהבינו את הפסוק כפשוטו - לא יומתו אבות בעון בנים, ובנים לא יומתו על אבות.
- וכתב בחידושי הר"ן (סנה' שם), "איכא למימר דמקרא אינו יוצא מידי פשוטו, דפשיטא דקרא הוא שלא יומתו אבות בעון בנים, ומדרשו שלא יומתו אבות בעדות בנים, ומקרא אחד מתחלק לכמה טעמים, כדכתיב: אחת דבר אלקים שתיים זו שמענו". והוא כדברי הרמב"ם שהובאו כאן למעלה.
6. כן משמע בגמרא (תענית ד, א), שממש הקריב אותה לעולה.
7. כדי שבזכות זה ינצחו במלחמה [כמו שעשה מישע מלך מואב, שהקריב את בנו בכורו לעולה כדי לנצח במלחמה (מל"ב ג, כז)], או כדי להודות לה' על הנצחון במלחמה.
8. עי' "ביצחק יקרא" (מהדורת תש"ע) עמ' 331. ועי' גם "שיחות לספר ויקרא" שיחה י"א.
9. ועי' "שערי תשובה" לרבינו יונה (שער ג' אות קפ"ח), שכתב: "חייב אדם למסור עצמו לסכנה, ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת" - להחניף לחטא, ולומר לו לא פעלת אָנֹכִי (כמבואר באות קפ"ז שם). [וכן כתב ה"ארחות צדיקים" (ריש שער החניפות)]. וגם בזה ביארו, שצריך להסתכן על זה, כי הוא בבחינת שינוי התורה, "כי לא יקנא לאמת, אבל יעזור אחרי השקר, ויאמר לרע טוב, וישם חושך לאור" (אות קפ"ז שם). אבל דעת תוס' אינו כן, כמו שהוכיח ה"אגרות משה" (או"ח ח"ב סי' נ"א) מדבריהם במס' סוטה (מא, ב ד"ה כל), כיון שאינו אומר לרשע שמה שעשה היה מותר על פי התורה, אלא אומר לו רק "טוב עשית", דיש לפרש דבריו, שלמרות שהוא דבר שאסרה התורה לעשותו, מ"מ טוב עשה לדעת אנשים רשעים כמותו...
10. ולכן, כשאנו מבקשים אחר התפלה: "יהי רצון מלפניך... שיבנה בית המקדש במהרה בימינו", אנו מבקשים מיד: "ותן חלקנו בתורתך". כי חורבן המקדש גרם גם לביטול תורה גדול, ולכן הוא ממין העניין לבקש על שניהם יחד (עי' ח"י הגר"א למס' ברכות ח, א ד"ה כל העוסק).